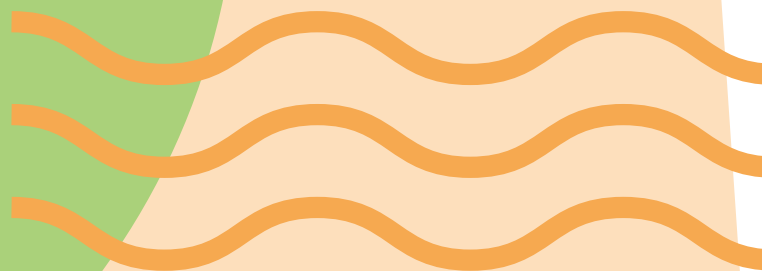

ЗЕЛЕНА АГЕНДА ЗА ЗАПАДЕН БАЛКАН И ОБВРСКИТЕ НА ОПШТИНИТЕ

Наслов:
ЗЕЛЕНА АГЕНДА ЗА ЗАПАДЕН БАЛКАН
И ОБВРСКИТЕ НА ОПШТИНИТЕ

Издавач:
Македонско здружение на млади правници

Автор:
Бојана Божиновска Силјановска

Проект:
Граѓанските организации во акција за климата

Спроведувачи:
Проектот го спроведува Центарот за истражување
и информирање на животната средина Еко-Свест
во соработка со Македонското здружение на млади
правници-МЗПМ и Организацијата за поврзување
на природни вредности и луѓе – ЦНВП

Лектура:
Елеонора Стојкоска-Попетревска

Дизајн:
PrivatePrint

Скопје, 2023

Проектот “Граѓанските организации во акција за климатските промени” е финансиски поддржан од страна на Шведска. Изразените ставови и мислења се на организациите кои го спроведуваат проектот и нужно не ги одразуваат ставовите и мислењата на владата на Шведска.”

Содржина

5

РЕЗИМЕ

6

ГЛАВНИТЕ ЦЕЛИ НА ЗЕЛЕНАТА АГЕНДА

8

**ДЕКАРБЕНИЗАЦИЈА:
КЛИМАТСКА АКЦИЈА, ЗЕЛЕНА ЕНЕРГИЈА
И ОДРЖЛИВ ТРАНСПОРТ**

10

ЦИРКУЛАРНА ЕКОНОМИЈА

12

**БОРБА ПРОТИВ ЗАГАДУВАЊЕТО:
ВОДА, ВОЗДУХ И ПОЧВА**

14

**ОДРЖЛИВО ПРОИЗВОДСТВО
НА ХРАНА И ОДРЖЛИВИ
РУРАЛНИ СРЕДИНИ**

16

**БИОДИВЕРЗИТЕТ:
ЗАШТИТА И РЕСТАВРАЦИЈА НА
ПРИРОДАТА И ЕКОСИСТЕМИТЕ**

РЕЗИМЕ

- ▶ Како што урбаните области се зголемуваат по големина, густина и население, зелените површини стануваат сè поважни за одржливост на животната средина. Сепак, процесите на урбанизација, комбинирани во многу случаи со влијанијата од климатските промени, вршат зголемен притисок врз задржувањето на урбаната вегетација.
- ▶ Одржливите рурални средини од друга страна се од исклучителна важност заради производство на квалитетна храна и други земјоделски и сточарски производи.
- ▶ Нашиот регион е еден од најранливите на негативните последици од климатската криза.
- ▶ Зелената агенда за Западен Балкан е споделена меѓу регионот и Европската унија, откако беше донесена со Економско-инвестицискиот план за Западен Балкан и поддржана од лидерите во регионот преку Софиската декларација во ноември 2020 година.
- ▶ Со поптишување на Декларацијата за Зелената агенда во 2020 се преземени обврски за остварување на заложбите од документот, а имплементацијата ќе се одвива на локално ниво.
- ▶ Зелената агенда за Западен Балкан е план за климатската неутралност во 2050 година и еколошка одржливост. Агендата од пет столба е усогласена со амбициите на европскиот Зелен Договор и се потпира на итни регулаторни реформи и значајни инвестиции.
- ▶ 5те главни цели на Зелената Агенда за Западен Балкан се следните: Декарбонизација: климатска акција, зелена енергија и одржлив транспорт; Циркуларна економија; Борба против загадувањето: вода, воздух и почва; Одржливо производство на храна и одржливи рурални средини; Биодиверзитет: Заштита и реставрација на природата и екосистемите.

ГЛАВНИТЕ ЦЕЛИ НА ЗЕЛЕНАТА АГЕНДА:

1

ДЕКАРБОНИЗАЦИЈА: КЛИМАТСКА АКЦИЈА, ЗЕЛЕНА ЕНЕРГИЈА И ОДРЖЛИВ ТРАНСПОРТ

Намалување на емисиите на стакленички гасови и зајакнување на отпорноста на влијанието на климатските промени;

Усогласување со новиот Закон за климата на ЕУ, Шемата за тргување со емисии на ЕУ;

Намалување на емисиите на CO₂ преку квоти и механизми за одредување на цените на јаглеродот;

Премин кон почисти и обновливи извори на енергија;

Зголемување на капацитетот на железницата при распоредување поеколошки транспортни начини, вклучително и во урбаните области, како и паметни решенија за мобилност.

2

ЦИРКУЛАРНА ЕКОНОМИЈА

Транзицијата кон целосно циркуларна економија е клучна за постигнување зелена транзиција;

Развивање стратегии за подобрување на одржливоста на производството на сировини, спречување, намалување, рециклирање и управување со отпад со гледање на целиот животен циклус на производите;

Развивање на регионален договор за спречување загадување со пластика, особено со морски отпадоци.

3

БОРБА ПРОТИВ ЗАГАДУВАЊЕТО: ВОДА, ВОЗДУХ И ПОЧВА

Усогласување со стандардите на ЕУ поврзани со квалитетот на воздухот, управување со водата и отпадот;

Модернизирање на мониторингот на воздухот и водата;

Инвестирање во управување со отпадни води;

Промовирање на повторна употреба на водата во земјоделството.

4

ОДРЖЛИВО ПРОИЗВОДСТВО НА ХРАНА И ОДРЖЛИВИ РУРАЛНИ СРЕДИНИ

Развој на одржливи рурални области;

Зголемување на безбедноста и квалитетот на храната;

Намалување на отпадот, подобрување на усогласеноста со стандардите на ЕУ за безбедност на храна и благосостојба на животните;

Промовирање еколошко и органско земјоделство.

5

БИОДИВЕРЗИТЕТ: ЗАШТИТА И РЕСТАВРАЦИЈА НА ПРИРОДАТА И ЕКОСИСТЕМИТЕ

Заштита на богатството на живеалишта и видови;

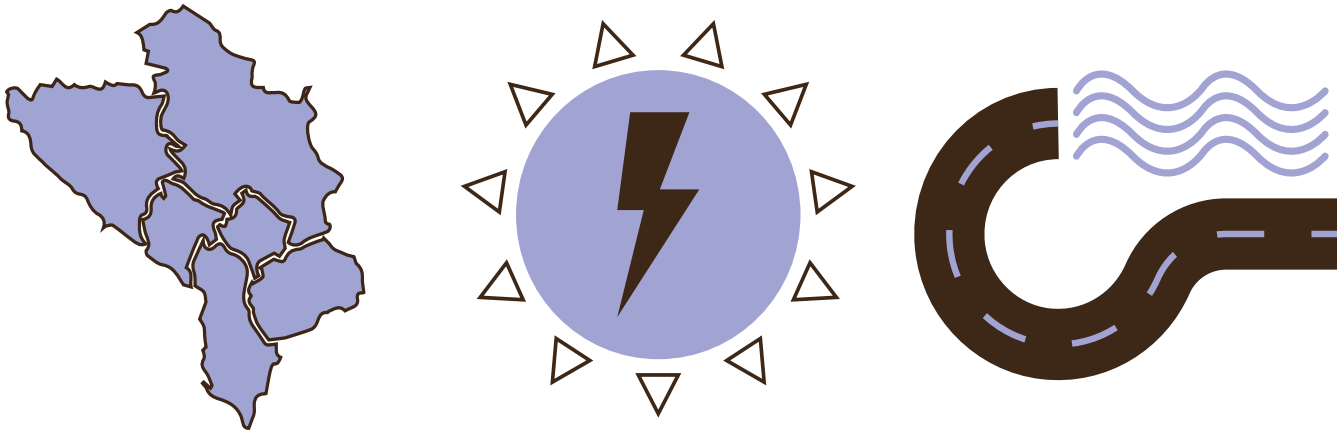
Развивање и спроведување на Акционен план за биолошка разновидност на Западен Балкан 2030 и План за обнова на шумски предел;

Истражување на опции за информативен центар за биолошка разновидност на Западен Балкан.

1

**ДЕКАРБОНИЗАЦИЈА:
КЛИМАТСКА АКЦИЈА, ЗЕЛЕНА
ЕНЕРГИЈА И ОДРЖЛИВ ТРАНСПОРТ**

Западен Балкан е еден од регионите во Европа најтешко погодени од влијанието на климатските промени и се предвидува дека овој тренд ќе продолжи, со проценки за зголемување на температурата од 1,7 – 4,0 °C, па дури и над 5,0 °C до крајот на 21от век, во зависност од глобалните напори за намалување на емисиите на стакленички гасови. Затоа според Договорот за енергетска заедница, до крајот на 2022 година, од Западен Балкан ќе се бара да ги постигнат целите за декарбонизација до 2030 година. Да развијат интегрирани планови за енергија и клима, за да им помогне во транзицијата од јаглен во регионот, а ЕУ ја поддржува платформата за јагленовните региони во транзиција на Западен Балкан.

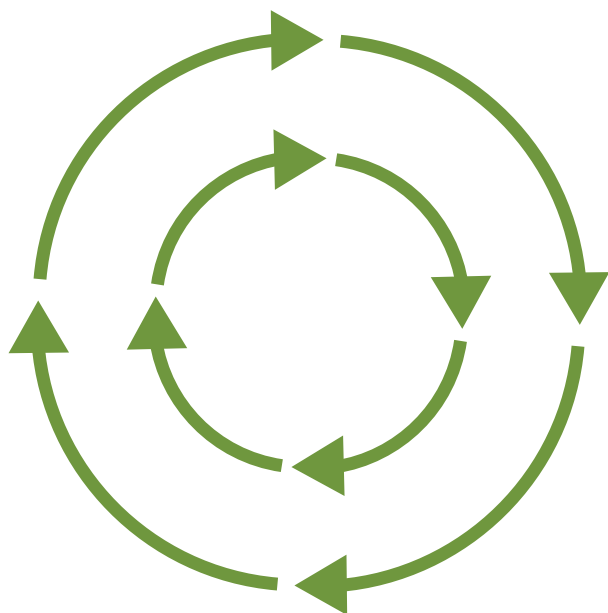
Јагленот е сè уште фундаментален за енергетскиот сектор во Западен Балкан. Потребно е зголемување на обновливите извори на енергија производство на енергија, енергетска ефикасност, транзиција со низок јаглерод, како и перформанси на далноводи за електрична енергија за зголемена употреба на обновливи извори на енергија, во согласност со потенцијалот на регионот.

Патните, железничките и внатрешните водни врски во Западен Балкан се недоволно развиени поради недостаток на инвестиции и лошо одржување. Железницата сè уште е во голема мера зависна од фосилните горива, бидејќи повеќе од 30% од јадрото на TEN-T и приближно 50% од сеопфатните мрежи не се електрифицирани. Зелената агенда е можност повторно да се разгледаат севкупните транспортни стратегии и да се промовира позелена и поодржлива транспортна мрежа. Ова ја вклучува поддршката на ЕУ за рехабилитација и изградба на нова отпорна и паметна транспортна инфраструктура, особено железнички и јавен превоз, како и зелени мултимодални транспортни решенија.

Во обид да се поттикне отпорноста на климата, ЕУ ги поддржува регион во управувањето со ризикот од поплави.

2

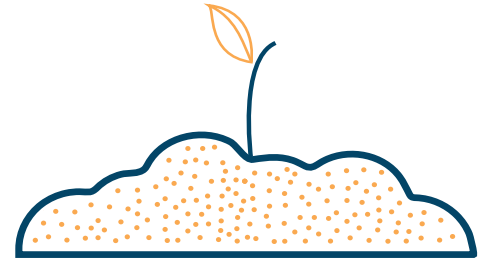
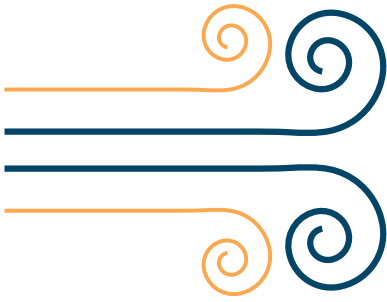
ЦИРКУЛАРНА ЕКОНОМИЈА

Генерирањето отпад во Западен Балкан постојано се зголемува во последните години поради економскиот развој и зголемената потрошувачка, а моментално е околу 1000 kg/жител. Иако ова е сè уште пониско од просекот на ЕУ од 1700 kg/жител, многу ниските стапки на рециклирање (под 3%, во споредба со просекот на ЕУ од 44%) резултираат со поголема количина отпад по глава на жител што не се рециклира. Половина од вкупните емисии на стакленички гасови доаѓаат од екстракција и преработка на ресурси. Не е можно да се постигне целта за климатска неутралност без транзиција кон целосно циркуларна економија. Новиот акционен план за циркуларна економија е основата на Европскиот зелен договор, патоказот на ЕУ кон климатска неутралност. Моделот на кружна економија каде што вредноста и ресурсите се одржуваат во економијата што е можно подолго, а создавањето отпад е минимизирано, ги намалува притисоците врз природните ресурси додека го поттикнува одржливиот раст и создавањето работни места. Тоа може да даде одлучувачки придонес за декарбонизација на економијата. Зелената агенда го обврзува Западен Балкан да се движи кон циркуларна економија преку подобрување на управувањето со отпадот; зголемување на продуктивноста на ресурсите; воспоставување иновативни и поефикасни начини за производство и консумирање и воведување циркуларност во деловните модели.

3

**БОРБА ПРОТИВ ЗАГАДУВАЊЕТО:
ВОДА, ВОЗДУХ И ПОЧВА**

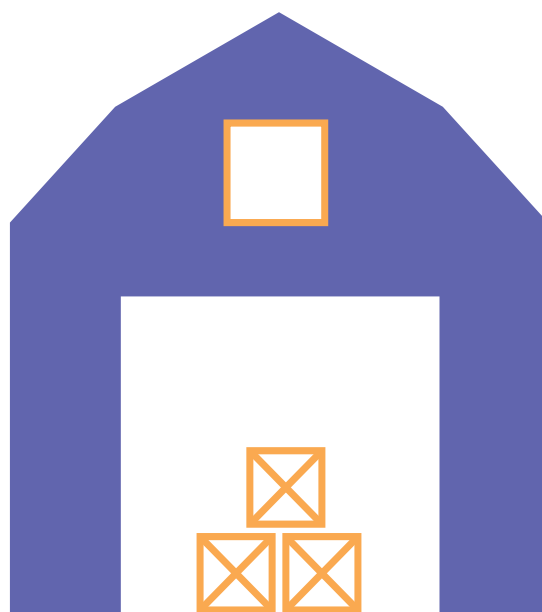
Загадувањето на воздухот во Западен Балкан останува едно од највисоките во Европа и има директно влијание врз здравјето на граѓаните. Во напорите за спроведување на законодавството за квалитетот на воздухот, Западниот Балкан треба да биде способен да обезбеди мониторинг и проценка на квалитетот на воздухот преку модерен и проширен систем за мониторинг, управување и известување за квалитетот на воздухот, како и развој и имплементација на планови за квалитет на воздухот со цел да се усогласат со стандарди за квалитет на воздухот во согласност со Директивите за квалитет на амбиенталниот воздух.

Главната задача што претстои е имплементација на законодавството поврзано со водите, кое бара повеќе ресурси за инвестиции во водната инфраструктура и во структурата на управување за одржливо управување со водите (мониторинг и известување, планирање, координација меѓу релевантните сектори, капацитет за оцена на влијание, итн.) Попрецизно, првично приоритет би можеле да имаат инвестиции во следење на инфраструктурата врз основа на мапирање на потребите на ниво на речен слив проследено со развој и имплементација на соодветни мерки за намалување на притисоците врз водните тела. Уникатен предизвик за реките во регионот е, исто така, нагло зголемување на капацитетот на хидроенергијата низ регионот за четири пати помеѓу 2015 и 2017 година, што има значителни еколошки и социјални влијанија, како на земјата, така и на пошироко регионално ниво. Соработката за прекугранична вода често е политички чувствително прашање, особено кога водните тела покажуваат намалување на нивото на водата поради климатските промени и прекумерното апстракција или влошување на квалитетот на водата од реките.

Борбата со деградацијата на земјиштето и обновувањето на деградираното земјиште вклучува одржливо производство на храна, подобро одржливо управување со шумите, управување со органскиот јаглерод во почвата, зачувување на екосистемот и обновување на земјиштето, намалено уништување на шумите и деградација и намалена загуба и отпад на храна.

4

**ОДРЖЛИВО ПРОИЗВОДСТВО
НА ХРАНА И ОДРЖЛИВИ
РУРАЛНИ СРЕДИНИ**

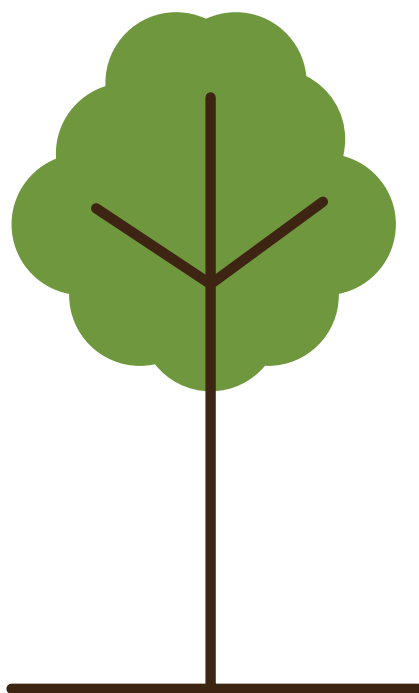
И покрај богатата база на природни ресурси, земјоделско-прехранбените системи во сите земји во регионот се соочуваат со бројни предизвици и остануваат ограничени од длабоко вкоренети структурни проблеми: просечната големина на фармата е неколку пати помала отколку во ЕУ, продуктивноста на трудот и приносите се многу ниски – поради неразвиените технолошки способности и многу домаќинства се уште се занимаваат со егзистенцијално земјоделство. Заеднички предизвик е да се доведат претпријатијата за преработка на храна во согласност со стандардите на ЕУ. Додека постепено се трансформираат системите за производство на земјоделско-прехранбени производи во Западен Балкан, ќе биде неопходно да се осигура дека транзицијата нема дополнително да придонесе за невработеност или депопулација на руралните области или за влошување на руралните предели и губење на биолошката разновидност.

ЕУ придонесува до 500 милиони евра за ИПАРД (ИПА рурален развој) програми во Албанија, Северна Македонија, Црна Гора и Србија. Ова е поддршка на агробизнисот и фармите во нивната зелена и дигитална транзиција и имплементација на поодржливи модели на производство на храна. Во Северна Македонија, проектот EU4Prespa го поддржува спроведувањето на Зелената агенда во прекуграничното подрачје на Преспанското Езеро, фокусирајќи се на, меѓу други, зазеленување на земјоделството и локалниот бизнис, како и биодиверзитетот.

5

**БИОДИВЕРЗИТЕТ:
ЗАШТИТА И РЕСТАВРАЦИЈА НА
ПРИРОДАТА И ЕКОСИСТЕМИТЕ**

Освен што обезбедува храна, свежа вода и чист воздух, заштита од поплави и бури, природата ги ублажува природните катастрофи, штетниците и болестите, придонесува за регулирање на климата, борба против деградацијата на земјиштето и ја подобрува безбедноста на храната. Како регион со богатство од живеалишта и видови, вклучувајќи голем број важни ендемски видови, Западен Балкан не треба да даде напор за заштита на биолошката разновидност и екосистемските услуги, вклучително и преку усогласување со законодавството на ЕУ. Уништувањето на шумите и нелегалната сеча се важен поврзан предизвик. Зголемувањето на драматичните шумски пожари во Западен Балкан и појавата на штетници и болести бараат подобра превенција од ризик при одржливо управување со шумите и користење на земјиштето. Западен Балкан треба да изгради блиски меѓуинституционални односи и мрежи на приватниот сектор меѓу себе и со земјите-членки за да развие добро владеење во шумскиот сектор и да го намали ризикот од нелегален извоз на дрва во ЕУ. Земјите на Западен Балкан ќе развијат долгорочна стратегија за запирање на загубата на биодиверзитетот, заштита и реставрација на екосистемите и исклучителната биолошка разновидност.

ДЕЛ ОД НАДЛЕЖНОСТИТЕ НА ОПШТИНИТЕ

Секоја општина има обврска да се грижи и да ја унапредува животната средина, како и да презема различни мерки за нејзина заштита. Специфично, во однос мерките, општините како единици на локалната самоуправа, но и Градот Скопје како посебна единица на локалната самоуправа на барање на Владата носат мерки за заштита и спречување на водата, воздухот, земјиштето, заштита на природата, заштита од бучавата и нејонизиращкото зрачење.

Секоја општина треба да изготви локален акциски план и да поднесува извештај за животна средина.

Општините треба да предвидат среднорочни и долгорочни мерки и активности за заштита на животната средина и здравјето на луѓето од интерес и во надлежност на општината, како и да предвидат извори за финансирање на истите, а особено за:

- ▶ енергетска ефикасност;
- ▶ ублажување и прилагодување на климатските промени;
- ▶ заштита на воздухот од загадување и за подобрување на квалитетот на воздухот;
- ▶ снабдување со квалитетна вода за пиење во доволни количества;
- ▶ заштита на водите од загадување, пречистување на отпадните води, прогресивно намалување на штетните испуштања и постепено елиминирање на емисиите на опасни супстанции во водите и за ублажување на последиците од штетното дејство на водите и од недостигот на вода; управување со отпад;
- ▶ заштита од бучава и вибрации настанати како резултат на стопанските и на другите дејности и активности;
- ▶ урбан развој и просторно планирање;
- ▶ развој на локалниот јавен транспорт и сообраќајот на подрачјето;
- ▶ зголемување на енергетската ефикасност;
- ▶ развој на еколошко-културниот туризам и неговото влијание врз животната средина; заштита на биодиверзитетот;
- ▶ управување и користење на природните богатства;
- ▶ подигнување на јавната свест и развој на образованието за заштита и унапредување на животната средина;
- ▶ последиците од економскиот развој врз животната средина и надлежните субјекти за спроведување на одделните елементи на планот.

ШТО МОЖАТ ДА НАПРАВАТ ОПШТИНИТЕ?

Република Северна Македонија ја потпиша Декларацијата за Зелената Агенда во 2020 година. Со тоа државата презема обврска на национално ниво за остварување на заложбите од документот, а спроведувањето во голема мера е на локално ниво. Поради тоа е неопходно општините сериозно да ги сфатат обврските и должностите и итно да преземат мерки во согласност со Зелената Агенда. Дел од работи кои треба да ги преземат се следните:

► Почитување и извршување на своите обврски и надлежности согласно законите поврзани со заштита на животната средина и природата.

► Редовно надградување на капацитетите во областа на животната средина.

► Подобрување на инспекцискиот надзор.

► Координација и комуникација со останатите институции и агенции со надлежности во заштита и унапредување на животната средина.

► Директно преземање на дел од обврските од Зелената агенда на локално ниво, во согласност со плановите на Владата и Министерството за локална самоуправа.

► Соработка со бизнис-заедницата.

► Следење и известување за состојба на терен и генерирање на податоци од значење на заштита и унапредување на животната средина.

► Градење стратешки партнерства со невладиниот сектор.

► Едукација, вклучување во процесите на носење локални планови и документи и директно информирање на граѓаните преку отворени инфо центри во општините.

► Регионална соработка со другите општини.

МЗМП:

www.myla.org.mk

Еко-свест:

www.ekosvest.com.mk

CNVP:

www.cnvp-eu.org